

Magyar kastélyok

Eszterházy-kastély, Csákvár

A magyar kastélyok sorában a legnagyobbak és legjelentősebbek közé tartozik az egykori Esterházy-kastély. A csákvári uradalmat a család grófi ága 1629-ben Túróc megyei birtokaiért szerezte meg, akik lényegében két nemzedék során hozták létre, illetve formálták át kastélyukat és az ahhoz csatlakozó parkot.

Az első urasági házat Csákváron 1760-65-ben valószínűleg Fellner Jakab, az Esterházy uradalom építész emelte. Az építető, gróf Esterházy Miklós nem állandó lakhelyül szánta, ő Tatát szemelte ki tartózkodásra. Fia, János azonban már Csákváron telepedett le, és 1778-ban megindította az új kastély építését. A reprezentatív épület sűrű lombok közül, hirtelen tűnik az érkező elé. Rácskerítéssel elzárt díszudvara fejedelmien előkelő, mégis rendkívül egyszerű. A díszudvar tágas terét két vörösmárvány, önfejes Neptun-kút töri meg. A háttérben vörösmárvány lépcső vezet fel a *tympanon*nal lezárt, dór oszlopcsarnokhoz, amely jelzi a főbejáratot és a kocsifelhajtót.

Egy 1800-as leltárból tudjuk, miként használták akkor a barokk épület helyiségeit. A főszárny földszintje három részre oszlott: középen két közös használatú terem, vagyis az előcsarnok és az ebédlő volt. A barokk hagyomány női és férfiszobákat elkülönítő szellemében ezektől jobbra a grófné, balra a gróf lakosztálya helyezkedett el. Az emeleten kapott helyet a korabeli társasági élet egyik fontos szórakozásának színtere, a biliárdszoba, valamint a grófi pár három gyermekének lakosztálya. Az alaksorban csempézett fürdőszobát is létesítettek.

A főépülethez később harmonikusan csatlakozó oldalszárnyakban kápolna és színház is helyet kapott. Bejáratuk szintén *tympanonos*, dór oszlopcsarnok mögül nyílik. A tágas kastélyban tulajdonosaik hatalmas könyvtárat, képtárat, vadásztermet, lovasiskolát is berendeztek. A termeket az uradalom birtokrészeiről Gesztes-, Majk-, Ászár- stb. szalonnak nevezték el. János gróf halála után fia és örököse, Miklós felújította a meglévő szárnyakat és új épületrészeket csatolt hozzá. Az udvari homlokzatra dór *portikusz*, a kerti homlokzatra monumentálisabb, sáslevél-fejezetes oszlopokból összeállított, attikás *portikusz* került, ballusztráddal koronázva. Ezen helyezték el a család címerét. A klasszicista átépítés az épület helyiségeit is érintette. A már közös grófi hálósoba a szárny jobb oldalán helyezkedett el, az öt gyermekszoba a földszinten és az emeleten kapott helyet. A fontosabb termeket igényes falfestmény díszítette.

Miklós gróftól a csákvári kastélyt és uradalmat a legkisebb fiú, Móric örökölte, aki elődeivel szemben aktív politikusi pályát futott be. 1890-től fia, Móric Miklós, majd 1900-tól Ester-

* A kastély szó értelmezése \Rightarrow A kastély általában előkelő, jómódú személyek szabadon álló, palotaszerű székhelye, főurak, földesurak fényűző várszerű lakóhelye birtokukon. A kastélytól eltér a kúria, amely kastélyszerű, de kisebb igényű lakóház, főként a középnemesség lakóhelye volt.

házy Móric János birtokolta. Ő amellet, hogy az uradalmat agilisán vezette, komoly politikai ambíciókat is táplált. 1917-ben rövid ideig miniszterelnök, majd népjóléti és munkaügyi miniszter. Egyébként jó kapcsolatot tartottak fenn a környék birtokosaival, a Meránokkal, Czirákyakkal és az ország vezetői is rendszeresen részt vettek a vértesi vadászatokon. Móricnak három gyermeke született, Marcell, Mátyás és Mónika. Unokái Esterházy Péter író és Esterházy Márton labdarúgó. A család 1944-ig lakta a kastélyt, majd menekülniük kellett, s a család egy része Ausztriában telepedett le. Amióta falu újra felvette velük a kapcsolatot, szívesen látogatnak vissza a család régi lakhelyére, rendezvényekre. Természetesen, mivel a kastély állami tulajdonban van és nem leidegeníthető, a család nem számít az épületre, mint lehetséges lakhely.

A II. világháború után Csákvár sem kerülhette el a magyar kastélysort. 1944-ben súlyosan megrongálódott, utána berendezését a környék lakossága széthordta. Állaga hamarosan nagyon leromlott. Felújítása 1952-től kezdődően több éven keresztül folyt. A felújítások során az épület külsejét régi formájában állították helyre, de belsejében mindent átalakítottak. Az egykori istállót ebédlővé építették át, s a kastélyban TBC szanatóriumot hoztak létre. Az eredeti felszerelését vesztett, belsejében radikálisan átalakított kastély 1960 óta műemléki védettség alatt állt.

Cziráky-kastély, Lovasberény

A tudományt és művelődést támogató, kiváló gazdálkodást folytató Cziráky család Fejér megye egyik legszebb kastélyát varázsolta az ősi, Buzlayak idejéből származó udvarház helyére. A falu nyugati szélén (Székesfehérvár felől érkezve az út bal oldalán) álló kastély oromzatán a Cziráky- és az Illésházy-címer látható. A gazdagon díszített, jón oszloprend mögött nyíló bejárata a tágas előcsarnokba vezet, felette az emeleten díszterem található, dekoratív falfestéssel. A *portikus* alatt mitológiai domborművek láthatóak.

Az épület mai formája az 1700-as évek közepétől több periódusban alakult ki. Az U alakú, egyemeletes főépület 1804-10 között a székesfehérvári Rieder Jakab tervei alapján klasszicista stílusban épült fel. A két oldalszárny ma is őrzi apja, Rieder János keze nyomát 1763-67-ből. Az utolsó átalakítás a XIX. század közepén történt, és Ybl Miklós nevéhez fűződik. Ekkor az udvari szárnyakat és a hátsó sarokpavilonokat építették át, és korszerű technikai megoldásokkal látták el. Az átalakításoknak köszönhetően a kastély a XX. században is kielégítette az igényeket. Az ekkor kialakult, kitűnő akusztikájú belső udvar ma hangversenyek, zenés előadások színhelye, termeiben pedig időszakos kiállításokat rendeznek. A kastély 1945 után bekövetkező pusztulását elsősorban a gondatlanság és az elhanyagoltság okozta. A pompás adottságú épület felújítását és méltó hasznosítását a Cziráky-kastély Műemléki Alapítvány vállalta.

* A kastély szó eredete \Rightarrow A kastély kifejezésünk valószínűleg a castellum szóból származik, amely kicsi római tábornak jelent. A castellum a castrum szó kicsinyített alakja.

Brunszvik-kastély, Martonvásár

A martonvásári birtokot Brunszvik Antal 1758-tól bérelte, végleges tulajdonába 1770-ben került Moson vármegyei birtokáért cserébe. A grófi család martonvásári kastélyának felépítése ifjabb Brunszvik Antal nevéhez fűződik. Brunszvik – a Beniczkyek már korábban itt álló kúriájának helyén – 1784-85-ben építtette fel új rezidenciáját barokk stílusban. Ekkor kezdték el az angolpark létrehozását is az épület körül, mely azóta Magyarország egyik legszebb tájképi kertjévé vált.

A kastély első átalakítása az 1820-as évek második felére tehető. Ekkor építettek emeletet az addig földszintes épületre, és a homlokzatokat klasszicista stílusúvá formálták át. Brunszvik Ferenc gróf értékes képgyűjteménye számára 1830 körül készült el a különálló képtárépület. A következő átépítés 1870 táján történt, ekkor Brunszvik Géza neogót stílusban alakíttatta át a kastélyt és a képtárat.

A haladó szellemű grófi családnál élénk társadalmi élet folyt, Ludwig van Beethoven több alkalommal járt vendégségben Martonvásáron. Rajta kívül Erkel Ferenc, Mosonyi Mihály és Liszt Ferenc is élvezte a család vendégszeretetét a kastélyban. Beethoven több alkalommal vendégeskedett itt a múlt század első éveiben. Egyes vélemények szerint itt fejezte be a barátjának, Brunszvik Ferencnek dedikált híres *Appassionata*-szonátát. A gróf nővérei Teréz, és Jozefin a zeneköltő tehetséges tanítványai voltak. Levelek egész sora tanúskodik arról a szenvedélyes szerelemről, mely Beethovent az „Egyedüli Kedves”-hez, Brunszvik Jozefinhoz fűzte.

A kastély-parkban a szigeten állították fel a zeneköltő halálának 100. évfordulóján Pásztor János: Beethoven szobrát.

A Brunszvik grófok 1893-ban eladták a birtokukat Habsburg József főhercegnek, aki 1897-ben a sörgyáros Dreher családnak adta tovább az uradalmat.

A II. világháborúban a kastély megsérült, majd az államosítás után az agráregyetem tan gazdasága költözött ide. Az állami tulajdonú épületben jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Mezőgazdasági Kutatóintézete, a Beethoven Emlékmúzeum, valamint a parkban Az Óvodamúzeum működik. Az 1773-75-ben épített barokk kastélyt az 1870-es évek elején alakították át angol neogót stílusban. Beethoven hosszabb ideig tartózkodott itt a Brunszvik család vendégeként – emlékét múzeum őrzi.

Az egyemeletes épület most romantikus és neogótikus külsőt mutat, közép- és oldalrizalitokkal. Szabálytalan alaprajza, csúcsíves, nagy ablakai, a karcsú tornyok, támpillérek, fiatornyok, pártázatok együttese igazi romantikus hangulatot teremt.

Brunszvik Antal – aki a birtok megvételekor még határtalan mocsarakat talált – tudatosan teremtett itt virágzó gazdaságot. A gazdasági épületek között istállókat, tímárházat, kertészházat is építtetett. Fia, Ferenc paradicsommá varázsolta az addig kietlen pusztaságot, amely ma is az ország egyik legszebb kastélyparkja. A Brunszvikok után is neves birtokosa volt a kastélynak: 1898-tól Dreher Antal sörgyárosé lett. Az épületen az 1920-as években kisebb átalakítások történtek, a háborús károk után pedig az 1970-es években Budai Aurél tervei szerint állították helyre.

A Brunszvik-kastélyban ma Beethoven Múzeum található, ahol a család nőtagjainak Beethovennel folytatott levelezését, és a Brunszvik család életével kapcsolatos dokumentumokat, lehet megtekinteni. Látható itt többek között egy Beethoven-szoborportré (ismeretlen mester műve), a Brunszvik család zongorája, Beethoven magyar vonatkozású művei valamint medaillonba foglalva a mester hajtincse.

Sajnovics-kastély, Tordas

A mai kastély elődjét a Sajnovics család emeltette a XVII. század végén, XVIII. század elején. Később a Batthyány, majd a Dreher család tulajdonába került, akik a XIX. század végén historizáló-romantikus Tudor-stílusban átépítették.

A mai kastély magját a XVII. század végén, a XVIII. század elején emeltette a Sajnovics család, melynek leghíresebb tagja Sajnovics János jezsuita szerzetes volt, aki csillagászati és nyelvészeti kutatásokat is folytatott.

A Sajnovicsok után a báró Palocsay, majd a gróf Batthyány család vásárolta meg az épületet. Végül 1875-ben Dréher Antal, a híres kőbányai sörgyáros birtokába került az uradalom és a kastély.

Az épületet a Dréher család a következő években romantikus stílusban átépítette. A díszterem faburkolatot, a mennyezet kazettás kialakítást kapott. A Dréherek vendégeként György walesi herceg, a későbbi VI. György angol király is járt az épületben.

1945 után államosították a kastélyt és úttörőtábor helyezett el benne. Később a legendás Aranycsapat edzőtáborát, majd 1957-ben szociális otthont alakítottak ki falai között.

*"kastély, te látod majd késői nemzedékeinket, ...
pedig porból lettél és por temet
majd téged is éppúgy, mint minket, ...
s félszázadon ha túljutunk, nagy ég -
törékeny szerkezet vagyunk, elront egy semmiség,
az Isten műve rövidebb éltű, mint az emberé."*

*Radnóti Miklós
(fordítás-töredék)*